

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

De Divina Psalmodia, Ejusque Causis, Mysteriis, Et Disciplinis, deque variis Ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Divinis Officiis, Tractatus, Historicvs, Symbolicvs, Asceticvs. Sive Psallentis Ecclesiae Harmonia - Opus novum, & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum ... Operum ...

Bona, Giovanni

Parisiis, 1678

Cap. IX. De Nona.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9929

DIVINÆ PSALMODIÆ. CAP. VIII. 225
animæ in fervida ejus luce diu cum sponso permanere. Sed non est hujus vitæ tanta felicitas : nam post Sextam sequitur Nona, qua hora fuscatur splendor, fervor tepescit, & die ad Vesperam inclinante instabilitas, & imperfectio humanæ mentis indicatur

CAPUT IX.
DE NONA.

§. I.

Humanarum rerum inconstantia. Ea per Nonam designatur. Utilitas tentationum.

ERgonè semper in lubrico versamur miseri homines, & nunquam in eodem statu permanemus ? Siccine certa lege statutum est, ut nihil stabile reperitur sub sole, contrariis motibus, perpetuaque vertigine circumvolvantur universa ? Hæc nimirum naturæ nostræ conditio est. Circulus quidam humanarum revolvitur rerum, ut (a) Agapetus Diaconus sapienter scribit, qui modò sic, modo aliter agit ipse, & circumfert, atque in his inæqualitas est, eo quod nihil ex præsentibus in eodem statu permaneat. Et quis est qui possit in hac versatili rerum mutatione seipsum semper immutabilem exhibere ? Nesciunt stare successus, ait quidam (b) declamator, & quoties prodire felicitas non potest, redit. Rectè (c) Basilii Imperator ad Leonè filium : Existima, fili, vitam istam nihil fixum, nihilque stabile, aut perpetuum habere ; nam subinde res aliter atque aliter variantur, & rotæ in morem, quæ circumvolvitur, ea quæ sursum sunt deorsum feruntur, & quæ deorsum jacent, sursum evehuntur. Glorietur David in abundantia sua, & dicat, (d) *Non movebor in*

a Agapet. de off. Regis ad Justinianum. Imp. cap. 11. b Cal. Flaccus decl. 2.
c Basil. in exhortat. ad filium cap. 38. d Psalm. 29.

eternum : Deus verò faciem ab illo parumper avertat, jam effunduntur gressus ejus, jam labitur, jam conturbatur. Victrices manus attollat (e) Moyses in cœlum; mox enim fatigatas, segnesque demittet, & vincet Amalechites. Jactet (f) se Petrus mortem ultrò appetens pro Christo, mox ad vilissimam ancillulæ vocem ipsum Dei Filium turpi sacrilegio denegabit. Grandia nos etiam spiremus facinora, dum sol in auge, dum meridies in mente, dum lux plenior fulget in anima: jam enim ad vesperam vergente sole, jam senescente die, jam nocte appropinquante nos etiam tepescimus, & declinamus, ac præcipites labimur in deteriora. Inconstans est vita nostra, ærumnosa peregrinatio, vita caduca, vita laboriosa, in qua momentis singulis per varios mutabilitatis defectus diversis motibus agitamur. Bibimus de calice mixto ex hoc in hoc, veniunt super nos tempora multa, tempus amplexandi, tempus cessandi ab amplexibus, tempus ridendi, tempus flendi. Sed heu JESU bone! si appendantur in statera horæ gaudii, & horæ luctus; horæ lucis, & tenebrarum, quasi arena maris hæc graviores apparebunt. Quam citò declinat dies, tepescit calor, meridies occumbit, & ingruente vespera finitur: Sed ita gradiendum est, donec videatur Deus Deorum in Sion, donec æstuet ille meridies, quem nulla potest umbra offuscare. Dies, & nox; fervor, & tepor alternis vicibus regnant in anima. Nunc præsentem dilecto triumphat, & exultat: nunc illo fugiente luget, & fit velut mare contritio ejus. Verumtamen justè hæc patitur, si fortè respexit in vanitates, & insanias falsas: tunc enim Sponsus ab illa recedit, & iracundiam simulans nec suspiriis, nec lacrymis revocatur. Quod si etiam meridiano calore succensa ardeat charitate ut Seraphim, dum tamen peregrinatur à Domino, mutationi subjaceat necesse est. Fidem præstet huic doctrinæ admirabili sua

e Exod. 17. 11. f Matth. 26. 35. 70.

eloquentia (g) Augustinus. Festa, inquit, cum hîc homines celebrant suæ luxuriæ; consuetudinem habent constituere organa ante domos suas, aut ponere symphoniam, vel quæcunque musica ad luxuriam fervientia, & illicientia, & ubi audita fuerint hæc quid dicimus qui transimus? Quid hîc agitur? Et respondetur nobis aliqua esse festa. Natalitia celebrant, nuptiæ hîc sunt: ut non videantur inepta illa cantica, sed excusetur festivitate lætitia. In domo Dei festivitas sempiterna est. Non enim aliquid ibi celebratur, & transit. Festum sempiternum, chorus Angelorum, vultus præsens Dei, lætitia sine defectu. Et dies illic festus ita est, ut nec aperiatur initio, nec sine claudatur. De illa æterna, & perpetua festivitate sonat nescio quid canorum, & dulce auribus cordis, sed si non perstrepat mundus. Ambulanti in hoc tabernaculo admirabili Dei, & miracula Dei in redemptione fidelium consideranti mulcet aurem sonus festivitatis illius, & rapit cervum ad fontes aquarum. Sed quia, fratres, quamdiu sumus in corpore hoc peregrinamur à Domino, & corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: & si utcunque nebulis diffugatis ambulando per desiderium ad hunc sonum pervenerimus interdum, ut aliquid de illa domo Dei nitendo capiamus; onere tamen quodam infirmitatis nostræ ad consueta recidimus, & ad solita ista dilabimur. Et quomodo ibi inveneramus unde gauderemus, sic hic non deerit quod gemamus. Huc usque Augustinus.

II. Hanc miserrimam rerum nostrarum vicissitudinem hora diei nona manifestè demonstrat, si viro doctissimo credimus, sacrorumque rituum diligentissimo explanatori (h) Amalario Fortunato, qui dum horæ hujus mysteria edisserit, sic loquitur: Status temporis quando Nona celebratur, designat fervorem

g August, in psal. 41. h Annal, lib, 3, c, 6,

studiorum, quem exercebat mens in altitudine virtutum, aliquantulum tepefactum esse propter tentationes accidentes. Sicut tunc sol descendit à centro ad inferiores partes, ita mens, quando tentatur, descendit ab altitudine intimi gaudii ad considerandam naturam suam, atque fragilitatem, & videt quam facilis sit ad occasum. Stat inimicus in insidiis malignis tentans suggestionibus, occultis impugnans incitamentis: nec veretur atroci pugna nobiscum certare, etiamsi divinæ gratiæ meridiem videat in cordibus nostris coruscantem. Hostis namque callidus, ait magnus (i) Gregorius, quos justitiæ luce enitescere conspicit, eorum mentes illicitis desideriis inflammare contendit, ut plerumque plus se urgeri tentationibus sentiant, quam tunc cum lucis internæ radios non videbant. Quid autem operetur in anima hæc diabolica impugnatio, explicat idem sanctus (k) Pontifex his verbis: Sæpè justorum animus aliquatenus ex tentatione frigescit, sed nequaquã gratia deserit, quæ quò nos durius ex dispensatione percutit, eo amplius ex pietate custodit. Nam cum tenebrescere per tentationem cœperit, sese iterum lux interna succendit. Sic gratia divina confurgit ad vesperam quasi (l) fulgor meridianus ei qui timebat, ne juxta (m) Prophetam occideret sibi sol in meridie, & palparet in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris. Fulgor quippe meridianus in vespere est virtutum renovatio in tentatione. Sententia est viri doctissimi (n) Paschasii Abbatis Corbeiensis, semper tentationem conjunctam habere consolationem Spiritus sancti, qui relevat de infidelitate ad fidem, de desperatione ad spem, de mœrore ad gaudium, de lapsu peccati ad veniam. Quantumcunque igitur acerba sæviat tentatio, resiste quisquis es, viriliter age, & memineris (o)

i Gregor. li. 29. mor. cap. 12. k id. ibid. lib. 10. c. 12. l Job. 11. 17. m Amos. 8. 9. n paschal. lib. 3. in lament. Jeremia. o Ad Roman. 5. 3. J. cœb. 1. 12. Eccli 34. 9.

scriptum, *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit.* Item, *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, & qui non est tentatus quid scit?* Tentationibus mens eruditur, accenditur amor, custoditur fides, augetur præmium, perficitur animus, probatur virtus, accrescit scientia, magnanimitas exercetur, homo interior roboratur, purgantur vitia, merita cumulantur.

III. Illustrabo hanc doctrinam sanctorum Patrum documentis, ne loqui videar ex proprio sensu. Gregorius iterum audiendus est. Sæpè electus ipsa virtutum magnitudine sentit se extolli, unde & tentari se præsentis vitæ adversitatibus post virtutes desiderat, ne pejus ex virtutum confidentia cadat. Tentabatur sanè Paulus, (p) cum dicebat datum sibi stimulum carnis, ne magnitudine revelationum extolleretur; cumque rogasset Dominum, divinum responsum accepit, *sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Tentabatur etiam Sponsa, cum (q) dicebat, *Vocavi & non respondit mihi.* Sed, ut explicat (r) Philo Carpatorum Episcopus, sæpè ad probationem fidei, majoremque profectum charitatis tentatur Sponsa, ut pugnare discat, ac vincere. Vocat dilectum suum, & non respondit. Vellet enim assiduè alimonia cœlesti pasci, interna illa suavitate frui, iis delictis internis frui, quibus solis se beari posse intelligit; sed corruptibili mole corporis impedita sæpè decidit, donec adveniat tempus, quò à corpore evocetur. Sanctus Presbyter (s) Isaacus libro de contemptu mundi, diffusa, & eleganti oratione demonstrat, quod quanto magis proficit homo, tanto majores habet tentationes. Abbas (t) Dorotheus, *Tentatio, inquit, omne bonum necessariò aut præcedit, aut sequitur, neque opus bonum*

p 2. Cor. 12. 7. q Cant. 5. 7. r Philo Epif. in c. 5. Canticorum. s Isaac. de cont. mundi c. 40. t Dorothei. doct. 19.

dici potest, aut secundum Deum, nisi tentatione approbetur. Richardus (u) Victorinus, Quanto, ait, acrioribus tentationibus urgemur, quanto crebrioribus periculis exercemur, tanto perfectius ad discretionem erudimur, & sæpè aliarum virtutum damna discretionis sunt lucra. Quia verò viris perfectioribus gravissimum imminet periculum ex incauta securitate, admonet eos (x) Bernardus, ut capere satagant vulpes parvulas, quæ vineam Domini Sabaoth demoliuntur. Porrò vulpes tentationes sunt. Exclamat autem experientia rerum magistra instructus sanctus Pater. Quantos ingressos vias vitæ, progressos ad meliora, super semitas justitiæ benè, securèque proficiscentes fraude vulpium harum turpiter supplantatos expertus sum, & serò in se virtutum suffocatos plangere fructus? Cum igitur non desint luctuosa vitiorum certamina, præsertim post meridiei fervorem, post gratiæ claritatem, magno judici moderamine custodiri, & in quodam medio librari anima debet, quatenus nec de virtute extollatur, nec de tentatione desperet. Idcirco nona diei hora in hymnis, & supplicationibus Deum glorificamus, ut non permittat ultra vires nos tentari, ut qui jam nos dignatus est in filiorum numero computare, non debeat aliquando de malis actibus nostris contristari.

§. II.

Numerus Novenarius infaustus. Horæ Nonæ mysteria. Cur oremus hac hora.

I. **I**psè numerus Novenarius à denarij perfectione deficiens operum imperfectionem designat, ut (a) Rabanus Archiepiscopus Moguntinus observat. In cuius rei typum novem partes, id est imperfectio-

u Richard. de præp. animi ad contempl. cap. 68. x Bern. serm. 64. in Cantic. a Raban. lib. 17. in Hieremiam c. 52.

nem, nobis; decimas autem Deo adscribimus. Vix in sacris literis hunc numerum laudabiliter positum invenies. Nam, ut ait (b) Ambrosius, Novenarius bella, dissidia, & lites divinis indicat oraculis: unitas verò Novenario superveniens denarium perficit & pacem, amicitiamque designat. A Novenario numero dicti Novenses Dii, de quibus agit (c) Arnobius in libris adversus gentes, quod hic numerus, ut ait (d) Varro, in movendis rebus potentissimus habeatur. In Antiquorum sacrificijs ad funera, & expiationes spectabat hic numerus. Tullo regnante cum Romæ nunciatum esset in monte Albano lapidibus pluuisse, Novemdiale sacrum publicè susceptum est. Eadem sacra ob aliud simile prodigium instaurata sunt C. Claudio Nerone, & M. Licinio Coss. Mansitque solemne, quod (e) Titus Livius, & Julius Obsequens testantur, ut quodcumque prodigium nunciaretur, feriæ per novem dies agerentur. Fletus, & exequias pro mortuis per novem dies commemorant (f) Homerus, Horatius, & Apuleius. Hunc eundem numerum mœstitiæ symbolum fecerunt veteres, Græcè enim notatur litera Θ Thita, quam mortem denotare docet Isidorus, tum quia cordis humani transfixi speciem refert, tum quia initialis est Græci nominis Θάνατος, quod mortem significat. Hinc ait Satyricus: (g)

Et potis est vitium mortis præfigere Thita.

Et alius Poëta,

O multum ante alias infelix litera Thita.

Narrat (h) Asconius Pædianus, quod quando sortes mittebantur in urnam, Θ Thita erat signum damnationis, T. Tau absolutionis. De Novenario in divinis legendus (i) Plotinus libro de triplici reditu animæ

b Ambros. libro de mansionib. filior. Israël. c Arnob. in f. lib. 3. d Varro lib. 4. de ling. Lat. e T. Livius libro 1. dec. 1. & libro 7. dec. 3. Jul. Obseq. lib. de prodigijs. f. Homer. Iliad. 24. v. 660. Horat. in Epod. Apul. l. 9. metam. g Persius Sat. 4. h Ascon. in orat. Ciceronis contra Verrem. i Plotin. l. 3. enn. 1.

ad Deum, ac ibidem Marfilus Ficinus. Beatus (k) Rampertus Episcopus Brixienſis in tractu de Tranſſatione S. Philaſtrii ſic differit de Nouenario. Hic numerus vi, & natura ſecundus tetragonus eſt, qui per ternarium conficitur, & in ipſo reſolvitur. Nonne tres nove faciunt? Et Novenarius dividi æquè non poſteſt, niſi in tribus ter. Unde docemur Trinitatem credere in una divinitate, & ab ipſa nos eſſe formatos, & per ipſam juſtè reſolvi.

II. Sunt (l) qui dicant hac hora ejectos primos parentes è paradifo, nam poſt meridiem ambulabat Dominus ad auram, ut pernicioſam illorum tranſgreſſionem argueret, cumque debitam peccato pœnam impoſuiſſet, emiſit eos de paradifo voluptatis, ut qui terram prætuleraut cœlo, terrenis operibus occuparentur. Quam inſipientes fecit eos peccatum! Audita voce Dei abſconderunt ſe non ferentes confuſionem, gratia expoliati, qua prius veſtiti erant. Mox enim ut intravit peccatum, ſimul eos invaſit erubeſcentia, clamante conſcientia, & reos accuſante, durisque flagellis puniente. Deus autem miſericors, & miſerator, cujus bonitatis infinitus eſt theſaurus, ante duriffimi exilii, mortisque corporalis ſententiam Redemptorem miſeris promiſit, qui ut effectus promiſſioni & merito conveniret & tempore, circa finem diei Protoparentibus promiſſus, circa finem ſæculi miſſus in mundum, hora item nona crudeliſſima morte exivit è mundo. Hac potiffima ratio eſt, ob quam ad horæ nonæ celebranda myſteria non ſine lacrimis, atque ſingultibus convenire debemus. Hac enim hora Dominus Jeſus exclamans voce magna emiſit ſpiritum. Tunc extenſis in cruce manibus damnatam in primo homine poſteritatem ad eſum ligni vitæ ſecundus homo revocavit. Tunc Paſſio Domini paſſiones noſtras evicit, & ſingularis miſericordia reatum primæ prævaricationis abſol-

k Rampertus apud Surius die 18. Julij l. Moſes Barc. p. 1. de Paradifo c. 28.

vit. *Proprio scilicet Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, ut si eum amare superba mens nostra detrectabat, saltem amoris tam singulari dilectionem rependere non neget. Ecce Domino moriente, ut (*m*) quidam sanctorum Patrum elegantissimè scribit, minatur propria mundus excidia, & rerum natura inusitato pavore terretur. Dies medius tenebrarum tyrannide discluditur, & perdidit cursum fugitiva luce fraudatum. Sol abscondit radios suos, & orbem globus lucis obscuravit. Importunæ tenebræ aliena tempora pervaserunt. Morientè verò die, novum dies sensit occasum. Volebat seculum ire protinus in ruinam, ne auctoris sui tacens præteriret injuriam. Nos autem tantæ necis auctores Redemptorem nostrum pro nobis morientem siccis oculis spectabimus? Absit. Sed ut admonet S. (*n*) Cæsarius Arelatensis Episcopus, agnoscentes erga nos divinorum beneficiorum alta mysteria, respondeamus in quo possumus misericordiæ Redemptoris. Demus illi compunctionem pro spinis suis. Offeramus illi cor suo timore confixum pro clavis suis. Reddamus illi palmam perseverantiæ pro alapis suis. Quid enim debet studere, & scire Christianus, ut (*o*) Theologus non ignobilis ratiocinatur, nisi illud in quo est totum bonum suum, totus thesaurus suus, & omnes divitiæ suæ? Quis est autem thesaurus hominis, nisi ipsum meritum? Ergò postquam in morte Christi est omne meritum hominis, sequitur quod totus thesaurus hominis est in morte Christi. Qui vult ergo in se habere omnem virtutem, & omne meritum, & omne bonum, recipiat in se Christi mortem & Passionem, & portet eam in se, & incorporet eam sibi. Hæc sapienter ille Doctor. Tu autem anima mea ingredi in petram, absconde te in fossa humo, pone tibi latibulum in crucifixo. Ibi tutò

m Cl. r. cost. tom. 3. ser. 3. de mysteriis cœnæ Dominicæ. *n* Cæsar. in fin. l. 6. c. 6. Raimund. de Sabunde Theologiæ naturalis c. 269.

latebis, donec transeat iniquitas, ibi delicijs afflues, ibi gaudijs superflues, ibi secunda viues ab æstu carnis, à turbine seculi, ab impetu diaboli. Super omnem gloriam mundi protectio ista, in umbraculum diei ab æstu, in securitatem, & absconsionem à turbine, & à pluvia. Ab amplexu amoris tui crucifixi nulla te auellat creatura, nulla separet potentia, non mundi fallaciæ, non carnis illecebræ, non castra inferorum. Ibi unicum solatium tuum, ibi requies, & omne bonum.

METRUM XVIII.

*N*on me reuellet à tua, Iesu, cruce
Quidquid minarum tristium:
Aut quicquid armorum feroces Tartari
In me Tyranni proferant.
Non ensium horror, non fames, vel nuditas,
Non bella, vel pericula.
Si mille circumstent truces exercitus,
Si mille jactent spicula,
Non hinc recedam. In me polus si corruat,
Si terra nutet arida,
Et si intumescat turgidis undis fretum,
Aërque flammæ depluat:
Immotus hic jacebo, & acceptabilis
Hic immolabor victima.
Tuosque clavos, & pedes amantibus
Circumligabo brachiis.
Non me probrosa dedecus terret crucis,
Non horridum mortis genus.
Lubens peribo. Me necis tuæ Deus
Mactabit hic reum dolor.

III. Illud etiam ad horæ Nonæ venerationem facit, quod in Actibus Apostolorum legimus. (p) Cornelius enim Centurio, vir religiosus ac timens Deum hac ipsa hora in

oratione positus Angelum Domini videre meruit, à quo monitus est accersere Petrum, & audire ab illo verba vitæ Eadem hora (q) Petrus, & Joannes ascendentes in templum, claudum à matris utero per fidem, & invocationem nominis Christi ambulare fecerunt. Placet hac de re Venerabilis (r) Drogonis Exabbatis, & Episcopi Hostiensis verba dedisse. Egenus, & pauper ego sum Domine, & claudus ex utero matris meæ, & ecce sedeo ad portam templi tui, quæ dicitur Speciosa, non valens, nec volens introire, quin potius egestate bonorum tuorum mendicans foris alimoniam carnis meæ, æreas & falsas imagines hominum, ubi coacervem mihi talentum iniquitatis, fasciculos deprimentes. Et ecce hora orationis Nona est: ascendunt Petrus, & Joannes Apostoli tui, ut orent ad templum sanctum tuum: ego autem hæreo terræ, & luto, terrena, & vana sapiens, & aliis introeuntibus ego foris remaneo non quærens cum eis, ea quæ Patris tui sunt, sed quæ Patris mei. Ecce jam hora orationis Nona est, inclinata est dies, propè est nox, cum surrexero manè diluculo de his, quæ nunc mendico, nihil in manibus meis reperiam. Hora, inquam, orationis Nona est: Orasti hac hora pendens in cruce, orasti inclinato capite clamans voce magna, & expirasti, & eundem, quem de nobis tunc habebas compassionis animum, tecum asportasti, & credo Domine, quia tecum adhuc reservas, quia charitas tua refrigescere nescit. Erat autem hora orationis Nona. Et quare Nona orationis hora erat? quia circa horam Nonam tenebræ factæ sunt. Repellendus erat horror tenebrarum, qui univèrsam operuerat terram; repellenda caligo populorum, quæ ex tunc cœperat abundare, ex quo tu cœpisti ad auram post meridiem deambulare, ex quo tunc non cessasti clamans, *Adam ubi es?* Hactenus Drogo.

q Act. 3. r Drogo lib. 1. de Sacram. Dominicæ passionis.

§. III.

An hora nona cibum sumerent Antiqui. Quinam semel, qui pluries in die olim reficerentur. Christianorum qui mores de eadem re, & qua hora jejunium solverent.

I. **C**Æterum cum de Nona tractamus dissimulare nequeo quod nuper aliud agenti ingessit se mihi ex libro de jejniis contra Psychicos Septimii Florentis a Tertulliani, quem librum licet adversus Catholicos scripserit, libenter tamen cum de re antiquaria agitur, illius fontibus scripta mea irrigare soleo. Scribit iste hora Nona ultimam stationi clausulam à Catholicis (quos Psychicos idest animales vocat quod Montani dogma de tribus Quadragesimis non admitterent) impositam olim fuisse, quam sui Montanistæ usque ad Vesperam protrahebant. Expungere autem, vel dirimere stationem idem est ac jejunium solve, & prandere, ut supra notatum est. Lege si placet (b) Ludovicum de la Cerdà in suis Adversariis. Verum an præcisè hora Nona finis sit, & expunctio stationis, controversum est. Attingam hic vellicatim quod varia lectione cõpertum est mihi, licet hæc diutius consecrari non sit omnino nostri instituti. Et quidem majores nostri cum magis tẽperantiæ, & sobrietati studerent, vel semel tantum in die circa solis occasum comedebant, vel certè usque ad sextam prandium differre consueverunt. Hæc consuetudo non Christianis tantum, sed & ipsis Ethnicis solemnis fuit. Quod unica refectione, quam cœnam vocabant, quidam antiquiores Græci, & Romani contenti essent, testantur Scriptores fide dignissimi. (c) Isidorus, apud veteres, ait, in usu non erant prandia. (d) Cicero in Tusculanis, & (e) Clemens Alexandrinus referunt dictum

a Tertull. de jejun. cap. 10. & 14. b Ludo. Cerda Advers. c. 138. & 140. c Isidor. l. 20. orig. cap. 2. d Gicer. 5. Tuscul. e Clem. Alex. lib. 2. Præd. cap. 1

Platonis, quem pudebat bis in die saturum fieri. Horatius (f) invitans Torquatū ad cœnam ait,

Supremo te sole domi Torquate manebo.

Et ad Mœcenatem.

— *Si cœnas hodie mecum,*

Post nonam venies.

Raphaël (g) Volaterranus multum laborat in intelligendo hoc versu Martialis,

Imperat extructos frangere Nona toros.

Nam si prandium, ait, nimis tarde. Si cœna, nimis citò Dicendum tamen fuisse cœnam, quæ post nonam incipiens usque ad tenebras protrahebatur, quo tempore luminaria accendebantur, ut constat ex his versibus Virgilij. (h)

*Postquam prima quies epulis, mensaque remota,
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.*

*Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria, dependent lychni laquearibus aureis*

Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.

Sic autem incœptæ epulæ aliquando in sequentem diem extendebantur. Propertius, (i)

Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec

Inijciat radios in mea vina dies.

Silius item (k) Italicus, cum perditos Romanorum mores sua tempestate notaret, Regales epulas; atque ortu convivium solis deprehensa commemoravit. Alludit ad hunc morem (l) Apostolus dum ait, & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Huc etiam respexit princeps Lyricorum dum cecinit (m)

Sume Mœcenas cyathos amici

Sospitis centum, & vigiles lucernas

Profer in lucem.

Appositè ad eandem rem dixit (n) Satyricus:

f Horat. lib. 1. ep. 5. & 7. g Raph. Volaterr lib. 32. comment. Urban. cap. 32. h Virgil. Æn. lib. 1. i. Propert. libro 4. Æ. 6. k Silius Ital. lib. 11. l 1. Thessal. 5. 7. m Horat. l. 3. od. 8. n Persius sat. 5. V. 41.

*Tecum etenim longos memini consumere soles ,
Et tecum primas epulis decerpere noctes.*

Sanctus quoque (o) Cæsarius, Fugiamus, inquit, pranda luxuriosa, quæ nos occupant usque ad vesperam: contemnamus cœnas, quæ nos aliquoties etiam invitos usque ad noctem mediam trahunt. Usum verò lucernarum in conviviis, & pendentia è laquearibus lumina, multi Auctores commemorant. Propertius: (p)

Dulcis ad hesternas fuerat mihi rixa lucernas.

Lucretius, (q)

Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.

Stattius, (r)

*Ast alii tenebras, & opacam vincere noctem
Aggressi, tendunt auratis vincula lychnis.*

Salvianus (s) Massiliensis, & Aurelius Cassiodorus non nisi ad vesperam licuisse olim cibum sumere asseverant. (t) Athenæus, cum varia convivium in cœnis sapientum enumeret, semper cœnæ nomine utitur. Aulus (u) Gellius se Athenis à Philosopho Tauro convivio exceptum refert, ad id dies ubi jam ad vesperaverat: id enim, ait, est tempus isthuc cœnandi frequens. Tertullianus in Apologetico, Post aquam, inquit, manulem, & lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere. Christianorum autem primævi cœnas describit. Vitruvius (x) hyberna triclinia cœnæ destinata ad Occidentem hybernum extruenda esse præcepit, quod vespertino lumine uti opus esset. Apud (y) Xenophontem milites Cyri non nisi die exacto reficiebantur. Plautus Vesperum metonymicè pro cœna usurpat in Milite glorioso, & in Rudentibus: quoniam Romani hac hora cœnare solebant. Hanc veterum continentiam Severinus (z) Boëthius sic celebrat:

o Cæsarius hom. 19. p. Propert. l. 3. El. 8. q. Lucret. l. 2. r. Stattius l. 1. Theb. s. Salvian. libro 1. de provid. Cassiod. in p. 14. t. Athen. l. 4. Dipnosoph. u. A. Gell. noctium Attic. libro 17. c. 8. x. Vitruv. libro 6. Architect. cap. 7. Xenoph. libro 3. Cyropæd. z. Boeth. de consol. Phil. 2. l. met. 5.

*Felix nimium prior ætas
Contenta fidelibus arvis,
Nec inertī perdita luxu,
Facili quæ sera solebat
Iejunia solvere glande.*

Antiqui Monachi apud (a) Chryſoſtomum prandium ignorabant. Quintus (b) Smyrnæus in Paralipomenis poſt exactum diem cibi refectionem ſumptam ait à Pentheſilea, quæ Trojanis auxillio venerat cum Amazonum exercitu. Apud (c) Ariſtophanem in Nubibus, facetus quidam Socratis diſcipulus, Heri, inquit, nihil nobis cœnæ fuit ſub veſperam. Plinius (d) junior cœnæ meminit, quæ hyeme poſt nonam, æſtate poſt octavam ſumeretur.

II. Quod autem ſpectat ad prandium, ſive ad duplicem refectionem, adſunt & (e) alia teſtimonia, quibus conſtat Antiquos & prandio, & cœna uſos quandoque. Notum eſt illud Ducis Spartani apud probatos Scriptores. Prandete milites, hodie apud inferos cœnaturi. Dictum autem prandium ex eo quod milites ad prælium paret, aſſerit Trebellius (f) Pollio: & apud Varro- nem extat inter fragmenta Satyrarum una cum hac inſcriptione, *Pranſus paratus*. Atque inde ſcribit (g) Polybius ab impranſis militibus non ſuſcipiendum prælium, traditque præcepta de curando prandio (h) Onoſander in Strategico. Cornelius (i) Celfus Latino- rum Medicorum Princeps commodius eſſe docet bis in die, quam ſemel cibum capere. Flavius (k) Joſephus hora quinta Eſſenos prandiſſe notat, & veſpere cœnaſſe. Extat apud Plutarchum Magni Alexandri apophtegma;

a Chryſ. Hom. 56. in Matth. b Q. Smyrn. l. 1. v. 125. c Ariſtophan. in Nubibus act. 1. ſc. 2. v. 50. d Plinius l. 3. ep. 1. e Val. Max. libro 3. c. 2. Seneca Epist. 83. Cic. 1. Tuſcul. & Origen. l. 2. adv. Celſum. f Trebell. in Salon. Gallieno. g Polybius libro 3. h Onoſan. cap. 12. i Cornel. Celfus de re medica libro 1. c. 1. & 3. k Joſeph. de bello Judaico libro 2. c. 7.

Ad prandii condimenta nocturnas profectioes optimas esse. ad cœnæ autem prandii parcitatem. Observat Hieronymus (*l*) Mercurialis vir reconditæ eruditionis apud Græcos, Hippocratis præsertim temporibus, nullam de hac ce rertam legem fuisse, nam quidam ter, alii bis, plerique semel tantum in die reficiebantur. Eustathius Theffalonicensis ad librum secundum Odyssææ Homeri veteres tribus cibis usos fuisse asseverat, matutino, meridiano, & vespertino. Apud Homerum militibus, & Heroïbus multiplex cibatus fuit, teste (*m*) Athenæo. Et primus quidem jentaculum dicebatur, Græcè ἀκράτσια, sive ἀκρατσίως, quod panis frustra mero intincta sumerentur. Sunt qui ἀείσον dictum jentaculum arbitrentur, qua voce bis tantum utitur (*n*) Homerus. Sed alii hac prandium significant. Legendus Suidas verbo Δείπνον. Fulgentio Planciade auctore jentaculum dicitur gustatio, & quasi prægustativa comestio. Plautus, & Martialis jentaculi mentionem faciunt: quod auroræ exortu olim sumptum asserit Philemon apud Athenæum. Sequebantur prandium, merenda, & cœna. Merendæ certam horam assignatam non invenio. Hanc Græci vocant Εσπείσισμα eamque commemorat (*o*) Homerus. Merendæ quoque meminit Plautus in Mostellaria, actu 4. Scena secunda. Cœna vesperi sumebatur, prandium circa meridiem. Procopius Gazensis in Genesim, Adam, inquit, hora sexta vetitum cibum in ilia demisit: est enim ea hora quasi certa regula homini constituta, ut cibum capiat. Ælius Lampridius in Alexandro Severo; Et cum dormiret post convivium hora diei ferè septima. Græcus (*p*) Auctor Anonymus interprete Lilio Giraldo:

*Sufficit in sextam labor horam, deinde sequentur
Ut vivas numeri: littera ζαδ: monet.*

l Mercurial. libro 4. var. lect. c. 17. & libro 1. de re gymnastica c. 9. & 11.
m Athc. libro 1. c. 4. *n* Homer. Iliad: = Odyss. ut utroque loco admonuit
Eustathius, & Homer. Odyss. 2. p. Libro 2. Antholog. c. 91.

Septima

Septima enim, octava, nona, & decima hora in Græcis horologiis ut Maximus Planudes commentatur, notantur his literis Z, H, Θ, I, quæ simul junctæ verbum ζῆσι, exprimunt, quod Latinè sonat *vive*. Juvenalis in fine Satyræ undecimæ sextam prandio designatam affirmat. Aufonius in Ephemeride quintam assignat dicens:

*Sosia prandendum est, quartam jam totus in horam
Sol calet, ad quintam flectitur umbra notam.*

Porrò veteres quater in die cibum modicè sumpsisse ostendit (g) Muretus. Prandium sine potu & tenue fuisse scribit Clemens (r) Alexandrinus: quale etiam describit (f) Seneca dum ait, panis ficcus, & sine mensa prandium, post quod non sunt lavandæ manus. Certam verò comedendi horam non existimo omnes gentes habuisse. Caspiis venter Solarium est, inquit Ammianus (t) Marcellinus: quod multo justissimum prædicat Plautinus ille Parasitus apud (u) Gellium. Sed belluarum ritus est ex ventris esurie horas sentire, ait (x) Cassiodorus. Facetè Diogenes (y) interroganti quam hora quis deberet cibum sumere, respondit: Si dives, quando vult; si pauper, quando potest. Prandii verò, & cœnæ mentionem faciunt Authores celeberrimi (z) Macrobius in Saturnalibus in Plutarchus illo Opusculo, cujus titulus est, Non posse suaviter vivi secundum Epicurum, Xenophon in Cyripædia, in Oeconomicis, & passim in libris *Ἀναξίμανος*, Suetonius in Domitiano, (a) Hippocrates libro de ratione victus in morbis acutis, Athenæus in cœnis sapientum, Mamertinus in Panegyrico Juliani Imperatoris, Clemens Alexandrinus in Pædagogia, Sidonius Apollinaris in Epi-

g Murer. libro 4. var. lect. cap. 12. r Cl. Alex. libro 2. Pædag. cap. 2. s Seneca Epist. 83. t Ammian. Marcel. libro 23. u Gellius libro 3. cap. 3. x Cassiod. libro 1. var. Epist. 46. y Laërtius libro 6. z Macrobi. libro 3. cap. 17. a Hippocrat. sec. 4. Athen. libro 4. cap. 13. Cl. Alex. libro 2. cap. 2. Sidon. l. 2. Epist. 9. Tzetzes Chil. 8. v. 25. Savaro ad Ep. 12. libro 6. Dempist. ad cap. 27. libro 5. Buleng. libro 1. cap. 23.

stolis, Joannes Tzetzes in Chiliadibus: & ex recentioribus Thomas Dempsterus ad antiquitates Romanas Joannis Rosini, Joannes Savaro ad Sidonium Apollinarem, Julius Cæsar Bulengerus libro de conviviis, ubi de hora prandij accuratissimè disputat, & alii plures.

III. Sat dictum de infidelibus, nam quæ hæcenus diximus illis dumtaxat convenisse videntur. Jam nostrorum mores disquiramus. S. Benedictus facem mihi præfert capite quadragesimo primo suæ Regulæ. A sancto Pascha usque ad Pentecosten ad sextam reficiant fratres, & ad seram cœnent: quæ prandii sexta continuanda erit tota ætate, exceptis feriis quarta & sexta, quibus jejunandum sit nec nè, Abbatis providentiæ remittitur. Ab Idibus autem Septembris usque ad caput Quadragesimæ ad nonam semper reficiunt. In Quadragesima verò usque ad Pascha ad vesperam reficiant. Ecce tria tempora prandio Monachorum sanctissimus Legislato assignat, horam sextam diebus quibus non jejunatur; jejunii Quadragesimalibus horam vespertinam, aliis jejunii horam nonam. Hanc autem distributionem apud omnes olim Christianos in usu fuisse manifestum est. De Sextæ prandio iis diebus, qui à jejunii lege exempti sunt, possem innumeros testes afferre Græcos, & Latinos, (b) Cassianum scilicet in Collationibus, & librorum de spiritu Acediæ. Sanctum Nilum de eodem spiritu, Basilium sermone ascetico, cui titulus est, De homine quod sit imago Dei, sanctum Pachomium initio Regulæ, quam ab Angelo accepit, (c) Thesphilaetum (d) Auctorem modi bene vivendi inter opera Bernardi, (e) Gregorium Magnum in Dialogis, (f) Hugonem Victorinum in expositione Regulæ sancti Augustini, Divum Thomam & alios. Sed nolo tot testimoniis onerare lectorem. Id verò notandum est hoc loco errasse quos-

b Cassian. Colla 21. cap. 23. & libro 10. cap. 1. c Theop. in cap. 27. Matth.
d De modo bene vivendi ser. 52. e Gr. Dial. libro 3. cap. 15. f Hugo cap. 3.
D. Th. 2. 2. qu. 147. art. 7.

dam (g) Canonum Interpretes horam prandij tertiam esse dicentes, nisi fortè suorum temporum consuetudinem respexerint. Certè Nicolaus (h) Papa in Respon- sionibus ad consulta Bulgarorum hortatur eos, ut ante horam diei tertiam nullum corporalem cibum etiam in ipsis insignioribus solemnitatibus omnino sumant, cum scriptum legamus, *Va iis qui manè comedunt*. Quam constitutionem ita decet interpretari, ut hora tertia, Missarum solemnità celebrantes postea circa quintam vel sextam reficerentur. Nec mirum si summus Pon- tifex antiquum Ecclesiæ rigorem aliquantulum eis rela- xaverit, feroces enim populos recens conversos ad fidem paulatim ad austeriora ducere oportuit. Ostendunt & sacra (i) Biblia hanc eandem cibi capiendi horam. Fra- tres Joseph parabant munera, donec ipse ingrederetur meridie, audierant enim quod ibi comesturi essent pan- nem. Cum populus revertisset per meridiem, duo Se- niores, qui castam Susannam deperibant, dixerunt alter ad alterum. *Eamus domum, quia hora prandii est*. Cum Jesus fatigatus exitinere sedebat sic super fontem, hora erat quasi sexta, Discipuli verò abierant in civitatem ut cibos emerent. Accedit quod Princeps Apostolo- rum discipulos non esse ebrios tanquam insolubili ar- gumento evicit, quod hora diei tertia esset à solita co- mestionis hora plurimum distans, qua nullatenus fieri posset, ut homines modesti jam se mero ingurgitassent. Sed jam ad jejunia vocamur. Sanctus Benedictus tem- pus prandii à tempore jejunii distinguit, quia subtra- ctio prandij ad jejunii integritatem spectat, quare esu- rialibus diebus (ut Plautino vocabulo utar) quæ sit co- mestio, cœna non prandium esse debet, quæ quò am- plius differtur; eò melius abstinentiæ districtio obser- vatur. Et quidem extra Quadragesimam præcipit Ec- clesiæ, ne ante horam nonam manducemus. Athana-

g Archid. & Turrecrem. ad cap. Quod dixit dist. 41. h Nico. papa. cap. 60. i Gen. 43. 25. Daniel. 13. 7. 13. Joan. 4. 6. 8. Act. 2. 2. 15.

fius tem acu tetigit libro de Virginitate : Jejuna totum annum , etiam si nulla cogat necessitas : hora verò nona , cum jam in Hymnis & precibus perseveraveris , sume panes tuos cum oleribus contersis oleo. Adstipulantur alii , Hieronymus , Augustinus , Palladius , & Climacus. Eandem horam antiquis Hebræis in usu fuisse scribit Aristes in Historia LXXII. Interpretum , quos ait scripsisse usque ad horam nonam , deinde curasse corpora. Aurelius (l) Prudentius Poëta clarissimus Hymno post jejunium sic canit :

*Nona submissum rotat hora solem
Partibus vix dum tribus evolutis ,
Quarta de vexo superest in axe
Portio lucis.*

*Nos brevis voti dape vindicata
Solvimus festum , fruimurque mensis
Affatim plenis , quibus imbuatur
Prona voluptas.*

Idem in Hymno (n) de S. Fructuoso Episcopo , & aliis Martyribus Tarraconensibus eandem rem clarius explicat his versibus :

*Quosdam de populo videt Sacerdos
Libandum sibi poculum afferentes :
Jejunamus , ait , recuso potum ,
Nondum nona diem resignat hora.*

In majori autem jejunio quadraginta dierum , qui anniversariam Christi morientis memoriam præcurrunt , usque ad vesperam in ediam prorogare antiquissima religio est. E veteri (o) Testamento desumpta videtur

k Hieron. Epist. 22. August. E. 118. in fine. Pallad. c. 139. Climac. gr. 13.
l Prudent. Hym. 8. Cathim. n Hymn. 6. 2 Judic. 20. 26. 1. Reg. 14. 24. 2.
Reg. 1. 129

consuetudo, passim enim Israëlitaë jejunasse usque ad vesperam memorantur. Favent sancti (p) Patres. Basilii, Expectas vesperam, ut cibum capias. Paulinus, Quotidiana jejunia non refugit, & pauperem mensam vespertinus conviva non horruit. Chrysostomus, Non existimemus in ediam usque ad vesperam ad salutem nobis sufficere. Theodulphus Episcopus Aurelianensis Epistola ad Clerum suum; Solent plures, qui se jejuna- re putant (loquitur autem de Quadragesima) mox ut signum audiunt ad nonam manducare, qui nullatenus jejuna- re credendi sunt, si manducaverint antequam Vespertinum celebretur Officium. Concur- rendum est enim ad Missas, & auditis Missarum solem- nibus, sive vespertinis Officiis, largitis eleemosynis ad cibum accedendum est. Si verò aliquis necessitate constrictus fuerit, ut ad Missam convenire non valeat, æstimata vespertina hora, completa oratione sua, jeju- nium absolvere debet. Bernardus (q) sermone de Quadragesima, Hactenus usque ad nonam jejunavimus soli, nunc usque ad vesperam jejunabunt nobiscum universi, Reges & Principes; clerus & populus; nobiles & ignobiles: simul in unum dives & pauper. Extant & sacri (r) Canones de hac re apud Gratianum, Burchardum, & Yvonem. Hic liceat tandem subsistere, & deplorare. Heu quantum à prisco jejuniorum ritu recessimus! Tunc vera jejunia erant, dura & austera: nunc levia sunt, & vix jejunii nomine digna, ludus, & umbra jejunii. Etiam in ipsis solemnioribus pervi- giliis vix meridiem expectamus, statutas Nonæ & Ves- perarum horas in solemnibus dumtaxat sacrarum precum, recitatione servantes. Utinam quod deest abstinentiæ aliarum virtutum exercitatione sarciamus.

† Basil. orat. 1. de Jejun. Paulin. Epist. 6. ad Amand. quæ est in ordine 24. Chryf. Hom. 4. in Gen. Theodul. Ep. ad clerum n. 39. q. Bernard. ser. 3. de Quadrag. r Deconfid. 2. c. solent. Burchar. l. 13. cap. 9. Yvo p. 4. c. 42.

METRUM XIX.

O Nimum *etas aurea felix,*
Cum sponte sua, vindice nullo.
Colerent homines iura, fidemque.
Candor morum, castusque pudor
Querulas lites, diraque vinclis
Bella premebant. Saucia nullo
Vomere tellus teneras fruges
Vbere cornu lata ferebat.
Dulces epulas herba salubris,
Dabat & potum frigidus amnis.
Nondum certo limite campus
Divisus erat: nondum cincta
Mœnibus urbes, nondum foribus
Munita domus, perovia cunctis
Divitiarum gaza patebat.
Aberant fraudes, aberant cædes:
Non Thessalicis mixta venenis
Pocula mortis, non aconita
Noverat orbis. Pietas sancta,
Amor, & summi Numinis horror
Placida gentes pace regebant.
At nunc miseros postquam infecit
Deterioris vena metalli,
Iam vitiorum scelerata cohors
Agmine facto mundo incubuit:
Ambitio exlex, præcipisque furor,
Intima livor viscera rodens,
Rabies, cædes, furta, rapine,
Dolus, & fraudum perfida larva,
Venale nefas, dira venena,
Luxus, & auri cæca cupido,
Prodiga rerum gula, lauteque
Gloria mensæ, quam morborum

Immensa lues , celerique gradu
 Aspera sequitur , duraque egestas.
 Tum jus , & amor , cultusque De
 Veraque pietas , fasque , fidesque ,
 Atque omnis toto exulat orbe
 Candida virtus , formaque morum.
 Ergo querelas fundite acerbas
 Mœsta juvenus : plangite sævo
 Sidete nati , genus infelix ,
 In quos ætas ultima venit.
 Sentiat æther gemitus vestros ,
 Sentiat aër , tellusque patens ,
 Et vaga pelagi mobilis unda.
 Soboles tantis obsessa malis
 Non est luctu plangenda levi.
 Nos infaustum genus , ô pueri ,
 Flebile vulgus , male nata seges
 Sævi per iter triste doloris
 Celeres imus : nec sic tellus
 Infima supero distat , ab axe ,
 Quantum à senibus nova distamus
 Turba nepotum Nos senio piger
 Terræ opprobrium protulit orbis ,
 Qui graviori pondere pressi
 Haud degeneres dabimus natos.
 Sed inutilibus parcite lacrymis ,
 Parcite juvenes , parcite tantos
 Promere questus : dabitur vobis
 Alium vite nosse tenorem ,
 Si nunc veteres renovet mores
 Prasens atas. Aurea secla
 Aurea morum norma reducet.